

Ганна КОСТЕНКО

Слово про слова

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ ДО РОМАНУ

Я ніколи не писала передмов — можливо, тому, що сама не дуже люблю їх читати. Але все буває вперше. Здається, наявність переднього слова зараз потрібна мені більше, ніж читачу. Я народилася в надзвичайному місті, що має свою енергетику, історію, своє обличчя та навіть усмішку. Характер, який, щоправда, з віком псується. Але зараз не про те... В Одесі багато міфів, які вона сама собі створила, які досі підживлюються (на те вони й міфи) кінематографом, літературою, екскурсоводами та тими, хто ніколи в Одесі не жив, але вмів говорити «одеською мовою». Такі люди зазвичай ідеалізують Молдаванку з її бандитським минулим, ніколи не читали «Конармії» І. Бабеля (втім, Ільфа та Петрова теж не читали) та, зустрівши корінного одесита, вимагають у нього розповіді анекдотів. Одесити не розповідають анекдотів, вони не жартують заради самого жарту. Ось і перше побиття міфів.

Одеський гумор — не в його інтонаціях, помилкових лексичних і граматичних формах, навіть не в суміші блатного жаргону, нецензурної лексики, ідиш, російської, української, молдавської та інших мов. Це передусім своєрідний тип мислення, філософське сприйняття цього трішки невдалого світу (але що вже поробиш?), довге спостереження та миттєвий висновок, усмішка Будди з єврейським корінням... Може, я й помиляюся, але особисто для мене одеський гумор саме такий.

Одеська мова. Існує багато книжок, присвячених «одеському діалекту». І якщо раптом ви погортаєте їхні сторінки, побачите, наскільки багато у так званій одеській мові запозичень з української. Але зараз, зно-

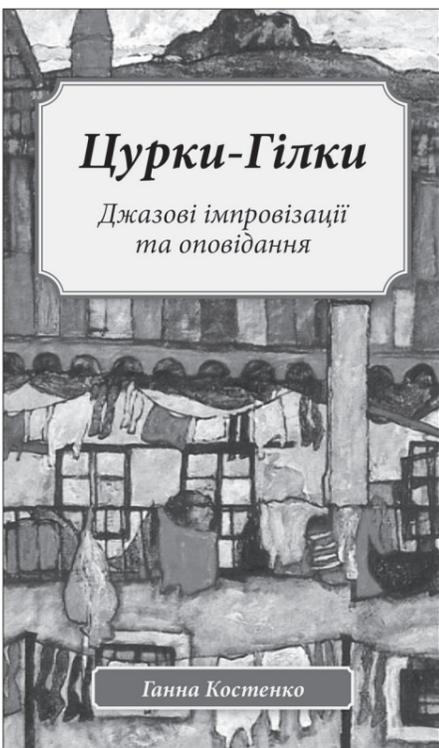
ву-таки, не про це. Був час, коли за одним реченням ставився діагноз, коли можна було зрозуміти, хто перед тобою стоїть і нащо він прийшов у це життя: чи людина з Пересипі, Слобідки, Ближніх Млинів або взагалі з Малої Арнаутської. Якщо останне, тоді ти міг отримати відповідь на будь-яке запитання, навіть якщо мовчав. «Одеську мову», на мій погляд, робить не мішанина слів, а насамперед пунктуація. Саме пунктуація. І крапка.

Молдаванка. Мій тато народився у будинку, біля якого п'ятий трамвай робив своє скрипуче коло та стомлено валандався далі; у будинку, що пережив багато чого у своєму житті, тільки не одеську приватизацію. Татові дитинство та юність пройшли на Молдаванці, серед горьківського дна, переповненого ремарківськими персонажами, а також фарцовальниками, крадіями та недобитою більшовиками інтелігенцією.

Чи були для нього ці часи щасливими? Можливо, бо він був іще молодим. Чи хотів би він повернути годинник назад? Хтозна... та реальність ніколи не мала майбутнього, вона була приречена. І тоді, і зараз. Мені було чотири роки, коли я вперше побачила цей будинок. З його рота тхнуло смертю, він уявлявся мені великим дерев'яним кораблем без щогли та штурвалу, кораблем, що мусив ось-ось загинути, але ніхто не знав, коли саме. Я спостерігала тоді за людьми, які святкували чиесь весілля, і в їхньому святі було дуже багато суму. Люди з темним минулим і не менш темним сьогоденням здавалися мені тоді по-дитячому справжніми. Вони ділили одне з одним крихти хліба. Це перше. А по-друге, не любили радянської влади. Але, знову-таки, не про те зараз розмова, не

про те... Одеса вже ніколи не буде такою, якою вона була раніше. Це не погано й не добре, це просто факт. І нормальний життєвий процес. Я не відчуваю смутку чи ностальгії за тогочасністю та тими людьми, могили яких давно ніхто не відвідує. Мій текст не вихвалює, не засуджує, не продовжує та не створює «одеський міф». Але певною мірою і не руйнує його. «Цурки-гілки» — лише маленька історія, що вплетена в судини цього приморського міста, скаліченого транспортом і людьми, крихтне скельце, що доповнює велику мозаїку пам'яті, яка складається з

життєвих епізодів, усмішок, очей, надій та сліз. У тексті майже всі персонажі невігдані, я дозволила собі навіть не змінювати імена та прізвища людей, про яких йдеться. І маю на це декілька підстав. Ті, хто міг би впізнати себе й образитися, ніколи в житті не прочитають цієї книги. Люди, які б упізнали себе та їм було б приємно або байдуже, так само не прочитають цієї книги, але вже з інших причин. Мій троюрідний прадід Андрій Лукич, бандерша Фіра з відомим на всю вулицю татуванням, Пінкус і Шейла, які мріяли зробити дитину, Ваня Китайчик зі своїми голу-бами, щипун з трьома пальцями на руці, закоханий у власний мотоцикл, Елефант із матусею-лихваркою та інші — вже давно перебувають у невідомих світах, готуючись до нових хвиль перероджень. Створюючи цей текст, я повертала їх у наш світ без жодних на те причин, без прикрас та ідеалізацій, повертала такими, якими запам'ятала: живими людьми. Може, вони на те й не заслуговують, але яка вже різниця? Я просто зобразила те, що встигла побачити та почути сама, що встигла побачити та почути мій тато. Я написала так, як воно було. І воно було правдою.

Игра из детства для взрослых

Кухня. Плюется паром забытый на огне чайник. Свет засиженной мухами лампы выхватывает лица. Пьяный румын, сантехник без музыкального образования, дергает свой черный цыганский ус. Пани Гуля кутается в розовый пеньюар (но разве ж это поможет?). Молчит одетая в вечный траур Феца, которой всегда есть что сказать. Старая бандерша Фира вынимает изо рта папиросу и усмеивается золотыми зубами. Дед Лукич опрокидывает рюмку — за мирное небо над головою. Ваня Китайчик небрежно тасует карты. А Смерть так же небрежно — людей...

Как обычно оценивается роман? Мы обсуждаем героев, характеры, сюжет. Идею — если она есть. В хороших текстах находим аллюзии. В плохих — иллюзии. Но как оценить жизнь? Как разобрать ее на вчера, сегодня, завтра; как сделать вывод, что хотел сказать Автор (тот, который стоит за всеми нашими мыслями, чувствами и поступками); как понять, в чем был замысел? И главное — зачем?

Роман «Цурки-гілки» — это не текст, это жизнь. Маленькая ее часть, замкнутая в старом дворике на Молдаванке. Разряженная в яркое и рваное, безумная, грустная, беспросветная, по-детски беспомощная перед самим понятием смерти, хоть и пьет с ней самогон на одной кухне. Но в то же время пронзительно искрен-

няя — до последнего золотого зуба Фиры, до скрипучих протезов старого ангела деда Лукича — и поэтому мудрая. В хорошем романе каждый читатель видит свое отражение. Ибо автор-хронист не навязывает собственное мнение, он рассказывает историю. Эта фотографическая точность невольно заставляет искать аналоги — не в литературе, нет! — в жизни. Ты вспоминаешь свой двор, соседей, вспоминаешь детские ощущения, когда еще не умел обманываться, когда воспринимал мир один к одному, когда у тебя не было прикрытия из бесконечных взрослых дел, которые так удобно смещают фокус кадра в безопасное и комфортное. И от этого становится не по себе. Ты отвык от этой честности — она непредсказуемая, с ней бывает больно и страшно. Ты не хочешь платить такую цену за мудрость. Но дешевле ее, видимо, не отдадут...

Но как удалось автору затронуть читателя в этот промерзший до костей двор, да еще с гробом под самыми воротами? Ответ очевиден. Роман написан настолько образным, метафоричным и в то же время точным языком, что шансов сбежать оттуда нет никаких. Если запутался, кто кому каким родственником приходится, наслаждайся описаниями; не нравятся описания — разгадывай метафоры, как шарады; не понял метафоры — прислушайся к

перепалке соседей; заложил уши от криков — постарайся улыбнуться. Чем заняться, найдется в любом случае. Интересна также компоновка романа — герои выпадают, как карты из рукава Вани Китайчика: каждая — точно в свое время. И рассказ идет от одного героя к другому — без разделения на главы, без пробелов и заглавных букв. Все правильно! Мы ведь помним: это не текст, это жизнь, а она, конечно же, неделима!

Персонажей здесь много, но главный герой, по сути, один — все тот же старый двор. Именно он меняется от сезона к сезону, от эпохи к эпохе, от жизни к жизни. Его квартиры страдают от одиночества, в его подвалах спасаются влюбленные, к нему в гости навещается Смерть. И в этом контексте очень символично звучит финальный аккорд: дети играют в цурки-гілки, они так увлечены и счастливы, что не обращают внимания ни на что, даже на труп румына. И обреченный, казалось бы, на смерть двор получает надежду. Жизнь все-таки оказывается сильнее!

И что же в конце? А в конце автору выпадает рояль стрит флэш (везение? нет — мастерство!), и читатель уходит побежденный, но не проигравший. Ибо нельзя проиграть, когда уносишь в руках целый мир.

Анна Михалевская.

«Цурки-гілки» Анны Костенко

Дочитав повесть до конца, я подумала: хочу, чтобы мой сын в школе изучал такие книги — и именно на таком украинском языке — на уроках литературы. И радость для меня, что эту книгу написала одеситка. Молодая, талантливая и так хлестко продолжающая о себе заявлять.

Уникальный стиль Анны, с которым я уже успела ознакомиться при чтении первого романа «Те, що позбавляє сну», сейчас набрал такой силы и самобытности, что мне хочется перечитывать повесть вновь и вновь, каждый раз находя для себя новые остро подмеченные детали образов, попадая в сети хитросплетенных улыбок, от которых рано или поздно начинает щемить под ребрами. Что, собственно говоря, и происходило со мной, когда я перечитывала отрывки вслух своим домочадцам.

И снова перед нами оживают жители этого дома на Молдаванке, рассказывают о своих бедах и радостях, сомнениях и принятых решениях. Правдиво и по-одесски иронично. Вечно пьяный румын, гордящийся родством с цыганским бароном; пани Гуля, актриса

третьего состава оперетты; тетя Феца, которая на самом деле Шура, «фекающая» по поводу и без; Пинкус и Шейла, многие лета мечтающие о ребенке, Ваня Китайчик, умеющий любить навсегда; и все остальные жители дома и этой книги, может, давно покинули этот свет в поисках нового пристанища, тем не менее, они живут и ярче некоторых живущих. Даже война, пьяная портовая девка, и смерть, у которой всегда самые точные часы, и даже квартира номер 9 — все имеют здесь свою околочеловеческую судьбу. Какую есть. Настоящую.

Я захожу в этот старый сгорбленный дом, поднимаюсь по скрипучим, уставшим от людских ног ступенькам, стучусь то в одну, то в другую квартиру, через двери до меня доносятся запахи дешевого табака, алкоголя, жареной кефали, бульона из домашней курицы, полных подгузников и последних вдохов. Мне открывают двери люди, ненавидящие своих соседей и пылающие презрением к чужакам, ко всем по отдельности, но умеющие любить их всех вместе.

— Тетя Фира, дайте соли! Потрясите солонку!
— Дядя Пинкус, дайте сахара, я знаю, его у вас уже немножечко есть!

И слышу мое:
— Вот вам.

То ли дали, то ли послали. Каждый по-своему, в зависимости от того, кто с какой ногой утром встал на прогнивший пол. В уже не существующем доме несуществующие жители, собранные со всего света, разных национальностей, вероисповеданий и даже рас, с которыми мне никогда уже не встретиться в реальном мире.

Все проходит. И иногда быстрее, чем нам этого хочется. Может, и не найдешь сейчас в больших количествах ни на Молдаванке, ни в любом другом районе Одессы таких колоритных персонажей, такой степени противоречивости и такой многозначности их запятых, точек и троеточий. Да и сам дух Одессы давно имеет другой биохимический состав. Но если есть люди, способные запечатлеть эти мелодии памяти, способные оценить и осознать, пропустить сквозь себя и навсегда оставить часть в себе, то «все еще будет добре, все...».

Елена Андрейчикова.